

De EcoSchool leren duurzaam leven

't Stad
is van
iedereen.

Inhoud

1	Waarom meer natuur op school creëren?	4
2	Hoe krijg ik meer natuur op school?	10
3	Hoe EcoSchool worden en blijven?	28
4	Wie kan me helpen?	32

1 **Waarom meer natuur op school creëren?**

1 | Groen werkt rustgevend en verlicht concentratieproblemen

Planten wekken een gevoel van rust en stilte op. Dit effect staat ook bekend als ‘Vitamine G(roen)’. Als patiënten in een ziekenhuis een stukje natuur zien, gebruiken ze minder geneesmiddelen en genezen ze sneller. Bedenk eens wat een groene omgeving voor je leerlingen kan doen!

‘Vitamine G’ vermindert concentratieproblemen. Natuur geeft rust en helpt ontspannen. Zo kunnen we daarna weer met een fris hoofd aan de slag gaan. Onderzoek toont aan dat planten vaak een helende werking hebben op kinderen en jongeren met concentratieproblemen. Zo kunnen natuurervaringen de symptomen van ADHD verlichten.

Ook in de klas bevorderen planten de concentratie en stemming. Ze nemen heel wat schadelijke stoffen op en verbeteren zo het binnenklimaat.

2 | Groen is gezond

We hoeven je waarschijnlijk niet meer te vertellen dat planten gezond zijn en goed voor het milieu. Ze zuiveren de lucht en verzachten klimatologische extremen. Enkele bomen of struiken rond de school verminderen de kans op wateroverlast omdat regenwater in de grond kan dringen en wordt opgenomen door de wortels.

3 | Groen is goed voor de ontwikkeling en smeedt vriendschappen

Een groene speelplaats is ook in een ander opzicht gezond. Vlaamse kinderen en jongeren bewegen te weinig en lopen zo een groter risico op overgewicht. Een speelplaats met veel tegels of beton is vaak weinig uitdagend en maakt leerlingen minder actief. Natuurlijke en speelse omgevingen zorgen voor meer prikkels. Kinderen en jongeren kunnen hun zintuigen ten volle ontwikkelen. Zo stimuleert een groene en avontuurlijke speelplaats fantasie en creativiteit. Dit zet aan tot bewegen.

Natuurelementen verhogen de spelkansen bij kinderen. Struiken om je in of achter te verstoppen, hoogteverschillen, zand en takjes en andere natuurelementen kunnen deel uitmaken van fantasierijke spelletjes. Dit beïnvloedt de stemming positief en helpt ontspannen.

Een speelplaats met veel natuur biedt ook meer ontplooiingskansen. Op een klassieke speelplaats domineren vaak de sterkste kinderen of jongeren: de beste voetballer of looper heeft het hoogste woord. Met verschillende soorten speelnatuur geef je alle kinderen en jongeren de kans om hun talenten te ontplooiën.

Op groene speelplaatsen gebeuren ook minder ongelukken. Kinderen zien het risico van hun spel beter en spelen daarom voorzichtiger. En vallen op een zachte ondergrond is natuurlijk minder pijnlijk dan op harde tegels tegen de vlakte gaan.

Leerlingen, ouders en buurtbewoners nauw betrekken bij de vergroening, versterkt de betrokkenheid, sociale cohesie en sociale controle. Een omgeving die je zelf mee hielp vormgeven en opbouwen, ligt je nauw aan het hart. In groene scholen komt volgens onderzoek minder vandalisme en spijbelen voor. Een goed participatietraject verkleint die kans op vandalisme nog eens aanzienlijk.

4 | Natuur laat je leerlingen levend leren

Leren kun je niet enkel in de klas, maar ook op de speelplaats! Dat constateerde een school die een groenere en avontuurlijkere speelplaats realiseerde. De speelplaats creëert niet alleen leuke speelmomenten en een kans om te ontspannen, maar biedt kinderen en jongeren ook de mogelijkheid om directe natuurervaringen op te doen: 'levend leren'. Leerlingen die zelf op ontdekking gaan, vinden zo de wetenschappelijke vakken heel wat bevattelijker en interessanter. Een groene schoolomgeving zorgt ten slotte ook voor een spontane natuurbeleving.

5 | Een groenere toekomst

Groen op school is goed voor de biodiversiteit in de stad. Het geeft dieren en planten de kans om zich te vestigen op een plaats waar ze anders niet terecht kunnen. Je doet het milieu helemaal een plezier als je het stukje groen op school ecologisch inricht en onderhoudt. Een groene school leidt dus tot een omgeving met meer natuur.

Als kinderen en jongeren al vroeg met de natuur in contact komen, leren ze er spontaan meer respect voor opbrengen. Zo dragen ze van jongs af zorg voor de natuur en voor hun omgeving. Kiezen voor natuur op school is dus kiezen voor een groenere toekomst.

2 Hoe krijg ik meer natuur op school?

Leerkrachten, leerlingen en ouders betrekken

Als je overtuigd bent van de voordelen van een groenere speelplaats, vraag dan aan leerlingen, leerkrachten en ouders hoe zij dat plan zouden invullen. Zo kom je op een heleboel leuke ideeën en krijgt je actie ook meer steun.

Het is belangrijk dat je leerlingen, leerkrachten en (groot)ouders in elke fase bij de plannen betrekt en ze de mogelijkheid geeft om hun zegje te doen. Natuurlijk moet niet iedereen evenveel tijd en moeite steken in het proces, maar je oogst meer succes als iedereen voelt dat er naar hen is geluisterd en ze samen iets realiseren. Je krijgt dan ook sneller een helpende hand om de vernieuwde schoolomgeving te onderhouden.

De ecoadviseur van het EcoHuis helpt je een traject uitstippelen en de juiste methodes kiezen (zie hoofdstuk 3: 'Hoe EcoSchool worden en blijven?').

1 | Leerlingen

Kinderen kun je via spelvormen vragen om hun droomspeelplaats te ontwerpen of mee uit te werken. Laat ze bijvoorbeeld tekenen, knutselen, collages maken of voorbeelden kiezen. Je kunt ook een groepje leerlingen meenemen naar een plek met speelgroen in de buurt en observeren hoe en met wat ze spelen.

Jongeren kun je interactief bevragen over hun wensen en noden. Maak met hen de oefening wat ze willen doen op een speelplaats, zonder daarmee direct een concreet voorbeeld te geven. Bijvoorbeeld: “Wij willen een plekje waar we gezellig kunnen praten.” Niet: “Wij willen een lokaaltje voor de zesdejaars”. Geef ook een aantal voorbeelden en laat ze keuzes maken. Jongeren kunnen ook met tekeningen, collages en maquettes hun droomspeelplaats vormgeven.

2 | Leerkrachten en personeel

Organiseer infosessies voor personeel en leerkrachten. Vragen en bezorgdheden kun je daar opvangen. Neem bezorgdheden ernstig en hou er rekening mee bij de uitvoering van je plannen. Zorg dat het personeel dezelfde visie deelt en dat het geen eenmansactie wordt. Organiseer bijvoorbeeld een pedagogische studiedag rond groen op school of bezoek enkele groene scholen. Ook met het personeel kun je een oefening maken op basis van voorbeelden. Zo weet je wat je collega's goed vinden en wat hen haalbaar lijkt.

Betrek zeker ook de onderhoudspersoneelsleden. Zij maken zich misschien het meest zorgen omdat ze mee de speelplaats onderhouden en de lokalen schoonmaken. Zorg dat zij er niet alleen voor staan. Laat leerlingen, (groot)ouders of leerkrachten mee helpen. Denk er bij je ontwerp ook aan om alles zo onderhoudsarm mogelijk te maken.

3 Ouders

Vraag ten slotte de ouders naar hun noden en wensen en of ze mee willen helpen. Doe dit op maat van de ouders. Zo maakte de stad Gent een heel leuk boekje voor ouders van een concentratieschool. Met veel foto's en een heel concrete vragenlijst, waarop ouders konden aanvinken waarmee ze wilden helpen (hapjes maken, tegels verwijderen, voor planten zorgen ...).

Ouders en grootouders kunnen ook natuurouder worden. Na een korte opleiding helpen natuurouders leerkrachten bij natuur- en milieuactiviteiten. De provincie Antwerpen organiseert deze cursus, maar je kunt die ook aanvragen bij je ecoadviseur.

© Springzaad

Een schoolvoorbeeld Kleuters ontwerpen schooltuin

Wat doen kleuters in een lelijke en gevaarlijke speeltuin? Niet spelen, wel ruziën. In basisschool De Schatkist in Berchem is dat verleden tijd. Het recept? Een 'ontdektuin' die blijft groeien.

“De speeltuin onderging een metamorfose”, lacht kleuteronderwijzeres Ann Smans. Samen met ouders en kinderen tekenden we de plannen. Zo'n plan voer je het best vlug uit. Zo houd je iedereen scherp en zien de kinderen de tuin echt groeien. Wij kozen voor een ontdektuin met veel variatie. De kinderen oefenen hun motoriek op speeltuigen en leren via appelboompjes over de seizoenen. De tuin heeft een vogelhuisje en vier kippen (waaronder een pluchen exemplaar), en er zijn miniharken en -gieters voor dorstige bloemen of planten. De klas waar de pluchen kip logeert, is verantwoordelijk voor de tuin. Dat is leerrijk en plezierig en zo leer je de kleuters natuur en spelmateriaal respecteren. Een leerling 'hout en bouw' maakte een toegangspoortje en de academie bezorgde ons klingelklangedingetjes die we in de bomen hangen. Onze tuin moet nooit 'af' zijn, ze moet wel altijd blijven groeien.”

Bron: Klasse voor Leraren 198, Oktober 2009, p. 24-25

Hulp van buitenaf vinden

Een groenere speelplaats ontwikkelen, is een ingreep waarbij je best wat hulp van buitenaf kunt gebruiken. Enkele tips:

- Meld je aan als EcoSchool en krijg advies op maat over allerlei onderwerpen.
- Doe mee aan Milieuzorg op School (MOS) en krijg hulp van een begeleider voor de educatieve werking.
- Laat natuurouders je ondersteunen of start een natuuroudernetwerk op in je school.
- Ga eens na of ouders of oud-leerlingen je kunnen helpen. Misschien zit er wel een tuinarchitect tussen of iemand met groene vingers!
- Vraag raad bij scholen in de buurt die al een groene schoolomgeving hebben.
- Vraag middelbare scholen met tuinrichtingen of ze jou kunnen helpen. In de stad Antwerpen worden de richtingen hovenier-aanleg, hovenier-onderhoud en tuinaanlegger in het deeltijds onderwijs aangeboden.
- Dien, om de speelplaats te vergroenen, een stagevoorstel in bij de lerarenopleiding of de opleidingen tuin- en landschapsarchitectuur en agro- en biotechnologie. Met wat geluk komen stagestudenten jou helpen bij de heraanleg van de speelplaats.
- Vraag hulp of advies aan (natuur)verenigingen in de buurt, bijvoorbeeld de Vereniging voor ecologisch leven en tuinieren (Velt), Natuurpunt of de Jeugdbond voor Natuur en Milieu.
- Organiseer een benefiet, rommelmarkt, wafelenbak of andere initiatieven om geld bijeen te sprokkelen.
- Vraag een professionele architect om een plan te maken. Dat kan heel waardevol zijn als je er zelf niet uitgeraakt of met een heel kleine ruimte moet werken. Een architect kan je ook begeleiden bij het participatietraject.
- Kijk eens op www.velt.be bij de zoekertjes. Wie weet krijg je gratis hulp of materiaal.

Informatie over planten vinden

De buren hebben zo'n mooie boom. Kunnen we die ook op de speelplaats zetten?
Welke planten zijn giftig? Hoe vermijden we dat een boom de speelplaats kapotmaakt?
Stel je op voorhand zeker zulke vragen. Niet alle bomen en planten zijn geschikt voor alle plekjes op je speelplaats. Veel hangt af van de standplaats, de grondsoort, de boom- of plantsoort, de beschikbare ruimte en het doelpubliek. Bijvoorbeeld, een plant die veel zon nodig heeft, groeit niet op een schaduwrijke plaats.

Vraag de ecoadviseur om advies. Indien nodig betreft hij of zij ook de groendienst van de stad Antwerpen bij je plannen.

Voor inheemse planten en bomen kiezen

Zoek het niet te ver van huis en kies voor inheemse bomen en planten. Ze zijn volledig aangepast aan ons klimaat, bodem en ecosysteem en zijn daarom ook beter bestand tegen ziekten en plagen. Als je buitenlandse soorten aanplant (zogenaamde exoten), overwoekeren ze misschien inheems groen. Dat is niet goed voor de biodiversiteit: andere planten en bomen krijgen geen gelegenheid meer om te groeien en dieren die rond inheems groen leven, verdwijnen. Als je nieuw groen plant, ga dan zeker voor inheemse of ingeburgerde soorten.

Kijk op www.antwerpen.be/ecoscholen voor plantenlijsten.

Een kleine school vergroenen

Je hebt geen gigantische ruimte nodig om je schoolomgeving groener te maken. Ook een kleine speelplaats of schoolomgeving kun je vergroenen. Breng bijvoorbeeld gevelbeplanting aan, maak tegeltuintjes, leg een grasveldje aan of een mini(moes)tuin. Al op één vierkante meter kun je een moestuintje aanleggen! Bloemen, planten en struiken hoeven niet veel plaats in te nemen, maar fleuren de boel wel op. Gevelgroen, bloemen en planten trekken bovendien vlinders, bijen en vogels aan.

Heb je een omheining? Gebruik dan hagen als natuurlijke afscheiding (eventueel aangevuld met hekwerk of gaas). Je kunt ook een daktuin aanleggen of een natuurterrein in de buurt adopteren.

Een schoolvoorbeeld Een kleine groene school

Stedelijke kleuterschool De Krekel in Antwerpen is klein maar fijn. In het kader van Milieuzorg op School startte de kleine school met het project NOS: Natuur op School. Kleuters en juffen fleurden samen de speelplaats op: klimplanten aanplanten en een vlindertuin met kruiden en bloemen zaaien. De school adopteerde ook de twee bomen voor de schoolpoort en fleurde ze op met mooie bloemen en planten.

De kleuters maken zo van jongs af aan kennis met de natuur. Ze zien hoe bloemen en planten groeien en bloeien en kunnen ze ruiken en voelen. De kleuters ontdekken kleine diertjes die van het groene plekje hun thuis maken. Om de natuurervaring voor de kleuters compleet te maken, gaan ze ook regelmatig naar de kinderboerderij, het park, het bos en de Zoo. Zo leren ze al heel vroeg de natuur respecteren.

Meer informatie vind je op www.krekelschool.be.

Een schoolvoorbeeld Natuurpracht op het dak

De steinerschool Hibernia ligt in een dichtbebouwde wijk met weinig open ruimte. De school gebruikt daarom twee dakspeelplaatsen.

Muren en een kleurrijk traliewerk omringen de speelplaatsen. Toch gaven ze een kale en soms troosteloze indruk. Daarom besloten de leerkrachten en leerlingen om daktuinen aan te leggen.

De school koos voor variatie. De eerste tuin werd een geuren- en kleurentuin met veel kruiden, bloemen, vaste planten, kleine boompjes en een paar stevige klimmers zoals hop. De tweede werd een snoeptuin met heel veel fruit, bessen, kruiden, druiven, mispel, vijgen, rabarber, kiwi en alles wat lekker is.

Het gaat er nu heel wat fleuriger en vrolijker aan toe op de dakspeelplaatsen. Er valt altijd wel iets te beleven of te snoepen ... Heel veel vogels komen een bezoekje brengen, en af en toe strijkt een verdwaalde vlinder neer.

Ouders (vrijwillig) en leerlingen (niet altijd vrijwillig) onderhouden de tuinen. Want in een tuin ... is altijd werk!

De speelplaats vergroenen

Je hebt veel mogelijkheden om de schoolomgeving groener te maken. Het is leuker, spannender en beter voor de biodiversiteit als je een aantal zaken combineert.

Op een schoolspeelplaats of in een schoolomgeving kun je volgende zaken aanleggen.

© Springzaad

© Springzaad

© Springzaad

© Springzaad

1 Gevelgroen

Gevelgroen is ideaal voor (kleine) speelplaatsen. Ga altijd na welke soort(en) je het best gebruikt.

Sommige gevelbeplanting is giftig of beschadigt de muur. Geschikte soorten daarentegen zijn veilig én mooi. Kies bijvoorbeeld voor de zelfhechtende klimop of wingerd. De bosrank en de kamperfoelie hechten zich niet vanzelf en moet je dus tegen de muur bevestigen.

Als je een geveltuintje aan de straatkant wil aanleggen moet je wel eerst toestemming krijgen van de dienst stedenbouwkundige vergunningen. Het aanvraagformulier vind je op www.antwerpen.be en moet door aanvrager en eigenaar worden ondertekend. Doe je aanvraag ruim op voorhand.

2 | Bloemen, kruiden en planten (een siertuin)

Kies voor een bloemen- en plantencombinatie die een heel jaar door kijkplezier biedt. Het is ook leuk om bloemen te zetten die vlinders aantrekken. Zorg voor een geschikte standplaats en grondsoort en kies voor meerjarige soorten. Plant ze tijdig in.

Zorg dat leerlingen aan de bloemen en planten kunnen ruiken en voelen en betrek hen bij het planten en zaaien ervan.

3 | Een grasperk of speelwilde

Op een grasveld kun je sporten, liggen of spelen. Wil je speelgroen? Zoek dan eens uit of je heuvels in het gras kunt maken. Of maai een weggetje in het gras en laat het overige gras lang groeien. Scherm een pas ingezaaid gazon af.

4 | Natuurlijke ondergrond

Een natuurlijke ondergrond is beter voor het milieu dan een volledig verharde speelplaats. Gebruik bijvoorbeeld hout om een terras aan te leggen in plaats van tegels. Let er bij de aankoop van hout wel op dat het FSC-label draagt. Dit label staat garant voor een duurzaam bosbeheer. Als je een beetje plaats hebt, kun je een grasveld aanleggen en dit veelzijdig gebruiken. Er bestaan nog veel andere natuurlijke materialen, zoals boomschors, grind en zand. Hou er wel rekening mee dat elke natuurlijke ondergrond een beetje onderhoud nodig heeft.

5 | Ecologische afscheiding

Een omheinde speelplaats kun je ecologisch afscheiden:

- Laat klimplanten groeien bij een ijzeren hek.
- Plant een haag aan met andere struiken of beuken.
- Sluit, indien nodig, de hagen extra af met gaas of een houten hek.

6 | Bomen en struiken

Kies voor geschikte inheemse bomen en struiken. Die kunnen beter tegen ziekten en plagen en bevorderen de biodiversiteit in de stad. Elke boom of struik geeft een ander karakter aan je speelplaats. Zo is een es (met de typische helikoptertjes) helemaal anders dan een lindeboom (lekkere geur) of een appelboom. Denk na wat je met de boom of struik wilt doen. Wil je graag een fruitboom op een kleine speelplaats, ga dan voor leibomen (fruitbomen waarvan de takken in een bepaalde, horizontale richting geleid worden). Zelfs op kleine plekken gedijt dit heel goed.

Let erop dat de volgroeide bomen niet te groot zijn voor de speelplaats. Zo vermijd je snoeiwerk of wortels die naar boven kruipen. Graaf een groot plantgat (anderhalve keer zo diep als de kluithoogte) dat voldoende ruimte voor de groei van de wortels biedt. Zorg dat de boomspiegel (het stuk grond rond de boomstam) voldoende groot is en niet-betreedbaar. Want via de boomspiegel krijgt de boom water, mineralen en zuurstof. Plaats op de boomspiegel een rooster, geschikte beplanting of een verhoogd plantgat.

7 | Een moestuin of kruidentuin

Een moes- of kruidentuin vraagt intensiever onderhoud dan andere groensoorten, maar is educatief gezien heel nuttig. Je kunt er samen met leerlingen aan de slag gaan en (hen) leren hoe je zo'n tuin aanlegt en onderhoudt. Een grote moestuin is een luxe, maar ook een stukje grond van een vierkante meter volstaat al. En zelfs in potten of containers kun je groenten en fruit kweken: sla, veldsla, spinazie, tomaten, pepers, aubergines, bolgewassen, aardbeien ...

Meer over de moestuin lees je verder in dit boekje.

8 | Water

Kinderen spelen heel graag in en met water. Water is voor velen nog taboe op een speelplaats, maar het kan wel. Installeer bijvoorbeeld waterpompen die je zelf aan- en uit kunt zetten en laat het water in ondiepe groeven stromen. Of plaats een waterbak op borsthoogte waarin kinderen met hun handen kunnen spelen.

Heb je iets meer plaats, leg dan een poeltje aan. Leerlingen kunnen dan zelf wateronderzoek doen en waterdiertjes ontdekken.

9 | Een groen dak of daktuin

Heb je een kleine speelplaats? Dan biedt een daktuin misschien een oplossing. Op een daktuin kun je bijvoorbeeld een openluchtklas inrichten.

Je kunt kiezen tussen een extensieve (niet-betreedbare) of intensieve (betreedbare) daktuin. Ga goed na wat je wilt en wat je daarvoor moet doen.

10 | Een openluchtklas

Zoek in de schoolomgeving een plek die je inricht als openluchtklas. Graaf bijvoorbeeld een zitput of een amfitheater. Maak een uitdagende omgeving van dit plekje in het groen, zodat je leerlingen hier volop kunnen leren en beleven. Als de openluchtklas deel uitmaakt van de speelplaats, gebruik ze dan ook tijdens de speeltijd.

11 | Takken, hout en boomstammen

© Springzaad

Met omgehakte bomen kun je nog heel wat doen. Maak er bijvoorbeeld stapstammetjes van of gebruik grotere boomstammen als zitbank. Met boomstammen die over of naast elkaar worden gelegd, kun je ook een evenwichtsspel creëren. Of maak een bouwspeelplaats waarbij kinderen takken gebruiken om hutten te bouwen.

Met wilgentenen kun je samen met leerlingen een wilgenhut of -tunnel maken. Wilgentenen kunnen tegen een stootje en groeien snel. Zo heb je in een mum van tijd een rustig, groen plekje.

Meer weten?

Wil je meer weten over hoe je groenvormen kiest, aanplant en onderhoudt? Neem dan zeker de 'Technische handleiding voor een groene school' door van Velt en het WWF over natuurlijke schoolomgevingen. Je kan deze handleiding ontlenuen in de edutheek of gratis downloaden op www.milieueducatie.be/vergroening. Ook in de MOS-map natuur vind je veel nuttige informatie. Je kunt natuurlijk ook advies vragen aan je ecoadviseur.

Natuurlijke materialen als spelelementen gebruiken

Kinderen en jongeren verkiezen bijna allemaal spannende natuur boven speeltuigen. Je kunt dus zonder schuldgevoel besparen op dure speeltuigen en kiezen voor speelgroen.

Volgende zaken prikkelen de fantasie bij kinderen:

- natuur om in te springen, te klauteren en zich te verstoppen: hoog en laag gras, struiken, (klim)bomen en planten, stronken, heuvels en putten ...;
- natuur om met je vingers door te gaan: zand, aarde, kiezels en grint;
- natuur om in te klimmen, tegen te zitten of zich achter te verstoppen: rotsen, grote stenen en boomstronken;
- natuur om in te zwerven: vlechtwerk, paadjes, kampen, poortjes ...;
- natuur om mee te spelen: takken, helikoptertjes, paardenbloempluizen ...;
- natuur om van te genieten: bloemen, kleurige struiken ...;
- natuur om van te snoepen: een moestuintje, struiken en bomen met bessen, noten en fruit;
- natuur die prikkelt en lekker ruikt: geurige bloemen, kruiden, bomen en struiken;
- natuur om te creëren: een stenen broodoven om brood of pizza's te bakken;
- natuur die verfrist: water en natte plekken.

© Springzaad

Om de overgang naar een natuurrimte te vergemakkelijken, kun je enkele kleine speeltuigen behouden. Als je nieuwe speeltuigen koopt, ga dan voor tuigen uit natuurlijk, onbehandeld materiaal (duurzaam hout, aardewerk ...).

Ook voor tieners blijft de natuur aantrekkelijk, maar dan vooral om te 'chillen' en te genieten. Bomen, niveaoverschillen, mooie (geurende) bloemen en planten, kruiden, grasvelden om op te sporten ... behouden dan ook hun aantrekkingskracht.

Van de moestuin een succes maken

1 Start eenvoudig

- Neem niet te veel hooi op je vork. Begin klein en als dat lukt, breid dan langzaam uit. Zo verklein je de kans op mislukkingen en teleurstellingen aanzienlijk.
- Heb je niet veel ervaring, begin dan met makkelijke groenten: boerenkool, snijsla, pluksla, tuinkers, warmoes, snijselder, winterpostelein, courgettes, pompoenen, rode biet, pastinaak, aardappelen en bonen.
- Geef niet te snel op. Je leert van je fouten en bouwt zo ervaring op.
- Zorg dat je leerlingen overal goed bij kunnen. Elk perceel moet goed bereikbaar zijn. Leg bijvoorbeeld paden van zo'n 40 cm tussen de percelen. De percelen zelf mogen ook niet te breed zijn (circa 80 cm). Zo kunnen de leerlingen alles goed bereiken.

2 Gewassen

- Verschuif de gewasgroep elk jaar naar een ander perceel. Werk met een zesjarig vruchtwisselingschema (en dus zes percelen). Zo voorkom je ziektes.
- Groepeer gewassen die eenzelfde bemestingsbehoefte hebben.
- Verbind elke gewasgroep met een bepaald leerjaar. Zo hebben de leerlingen na zes jaar alle gewasgroepen geteeld en hoeven leerkrachten maar één of een paar gewasgroepen te kennen.
- Laat je leerlingen de groei volgen. Kies daarom vooral voor bovengrondse vruchten: rabarber, zonnebloemen, spinazie, sla, goudsbloem, afrikaantjes, lavas, pompoen, courgettes, selder, peterselie, warmoes, bonen, erwten, guldenroede en radijsjes.
- Zaaï voldoende. Voorzie extra zaaigoed als kinderen per ongeluk alles hebben uitgetrokken.
- Kies voor gewassen die rijp zijn in niet-vakantieperiodes.

3 Werken en onderhoud

- Werk altijd met je leerlingen mee. Zo weten ze hoe het moet.
- Beschut de moestuin tegen wind en regen met hagen en heggen. Voorzie bijvoorbeeld in een scherm van twee meter hoog aan de noordkant en een rij struiken met bessen aan de oostkant. Laat de zuid- en westkant open. Kies voor een haag van sterke en windbestendige struiken. Een goed aangeplante haag biedt ook een schuilplaats en voedsel aan dieren.
- Bedek de bodem zoveel mogelijk om onkruid te vermijden. Breng een mulchlaag (een laag van organisch materiaal) aan of zaai groenbemers in op percelen die je even niet gebruikt.
- Is er toch onkruid, verwijder dit dan op een milieuvriendelijke manier. Laat kinderen bijvoorbeeld één onkruidsoort per keer verwijderen, zo voorkom je groot onheil. Gebruik zeker geen bestrijdingsmiddelen. Die zijn slecht voor de gezondheid, de natuur en het milieu.
- Bestrijd ongedierte op een natuurlijke manier. Op de website www.zonderiszonder.be vind je veel tips over hoe je ongewenste dieren en planten op een milieuvriendelijke manier je tuin uit krijgt.

© Kleuterschool De Vlindertuin

Een schoolvoorbeeld Een biotuin voor de Leydraad

BuLo-school De Leydraad toverde in het kader van Baobab-schoolprojecten haar speelplaats om tot een ecologische moestuin. De Leydraad werkte hiervoor samen met CEON (Levanto), een dienst voor sociale tewerkstelling. Terwijl de school dankbaar gebruik maakte van hun hulp leidde CEON haar mensen op tot groenwerkers met kennis van ecologisch onderhoud en beheer.

Stap voor stap vormden ze een verwaarloosd lapje grond om tot een productief en educatief terrein. De tuin heeft een kippenhok, een professioneel gebouwde serre met materiaalhok, een moes- en kruidentuin en een gerenoveerde werfwagen die als klaslokaal kan worden gebruikt. Alles wordt ecologisch onderhouden.

Dankzij de tuin leren de stadskinderen over natuur, groen en bio, maar ook over samenwerken en praktische handelingen. Met de oogst wordt een lekkere, gezonde maaltijd bereid. De leerlingen zien zo op een heel bevattelijke manier de resultaten van hun werk. En dat is goed voor hun zelfbeeld.

Meer informatie krijg je via siblo7@stad.antwerpen.be.

Leestips

- Raadpleeg zeker ook de 'Technische handleiding voor een groene school' van WWF en Velt. Daarin staat stap voor stap hoe je een goede moestuin opstart en onderhoudt.
- Informatie over de minimoestuin vind je in het boekje 'Mijn eigen kleine moestuin' van Velt.
- Wil je tuinieren in potten, bezoek dan eens de schooltuinsite van de Landelijke Gilden: www.landelijkegilden.be.

Rekening met bloei- en oogsttijden houden

Hou bij je keuze voor planten, bloemen en gewassen steeds rekening met de bloei- of oogsttijd. Die mag niet volledig in de vakantieperiode vallen.

Zorg ook dat er het hele jaar door iets te beleven valt:

- herfst: vruchten, noten en herfstverkleuring
- winter: wintergroene planten, winterbloeiers en wintersilhouetten
- lente: knollen en bollen
- zomer: bloemen en planten

© Kleuterschool De Vlindertuin

Het beste onderhoud is geen (of weinig) onderhoud

Hou vanaf het ontwerp en de aanplant rekening met het onderhoud en maak een duurzaam en onderhoudsarm plan. Een onderhoudsarme aanleg spaart tijd, moeite en het milieu.

- Inheemse planten en bomen zijn beter aangepast aan de bodem en het klimaat en zijn minder gevoelig voor ziekten en plagen.
- Kies voor planten en bomen die aangepast zijn aan de standplaats en het (micro)klimaat.
- Hou bij de aanplant van een boom of struik rekening met de potentiële grootte. Zet beter geen gewassen die, eens volgroeid, te groot zijn voor de ruimte en die je daarom moet snoeien. Snoeien is namelijk onnatuurlijk, meestal overbodig en kan de plant onherstelbaar beschadigen.
- Zet planten niet te dicht bij elkaar. Zo voorkom je schimmelvorming.
- Kies voor gemengde begroeiingen. Te veel planten van dezelfde of een verwante soort vergroten het risico op snelle ziekteverspreiding. Voldoende variatie en een gelaagde begroeiing zijn daarom belangrijk.
- Kies eerder voor meerjarigen dan voor eenjarigen of planten die jaarlijks bovengronds afsterven. Zij veroorzaken minder groenafval en komen jaarlijks vanzelf terug.
- Laat indien mogelijk afgestorven plantenresten staan of liggen. Die beschermen planten en bodem tegen vorst en uitdroging en bieden overlevingskansen aan nuttige dieren. Tegen de lente is het grootste deel van de plantenresten vanzelf verteerd.
- Wil je een grasveld dat je niet vaak moet maaien, kies dan voor een traag groeiend grasmengsel, zoals smal fakkelfras of barkoel. Gras hoeft ook niet altijd kort te zijn. Lang gras creëert speelkansen.
- Wil je gras dat tegen veel kindervoetjes kan, plant dan sterke grassoorten. Koop een speciaal speelgazonmengsel van verschillende stevige grassoorten. Die vormen samen een dichte groene grasmat.
- Bedek de bodem om onkruid te vermijden. Kies voor groenbemesters of dek de bodem tijdelijk af met een bodembedekkend middel (zoals verhakseld hout).
- Zorg dat natuurlijke vijanden van ongedierte naar je schooltuin komen. Zo kan je bijvoorbeeld zorgen voor broedgelegenheden voor vogels die gek zijn op rupsen. Gebruik zoveel mogelijk verschillende plantensoorten. Zorg voor beschutting (bussels snoeihout, bladhopen, ruige hoekjes, enzovoort).

Dieren op school houden

Ook dieren op school kunnen erg leuk en leerrijk zijn. Wil je dieren op school houden? Verzorg ze dan steeds goed, ook in de schoolvakanties. Vraag een conciërge, leerkracht of buurtbewoner om in zulke periodes voor de dieren te zorgen, eventueel in beurtrollen. Of zoek iemand die ze in de vakantieperiodes mee naar huis wil nemen. Laat de dieren zeker niet aan hun lot over.

Voorafal kippen, konijnen en cavia's zijn heel geschikte dieren voor een minikinderboerderij. Ze zijn niet alleen leuk voor kinderen, ze helpen je ook van gft-afval af. Kippen leveren bovendien smakelijke eieren op. Kies bij voorkeur voor streekeigen rassen zoals de Mechelse koekoek of de Antwerpse baardkriel (kippen), de Dendermondse witte reus of de Vlaamse reus (konijnen).

Je kunt ook dieren aantrekken met bepaalde struiken of planten. Zo lok je onder andere vlinders, lieveheersbeestjes, bijen en vogels naar je schooltuin. Je kunt ook insectenhuisjes bouwen of een egelhuisje maken. Deze diertjes zijn natuurlijke vijanden van heel wat ongedierte. Ze zijn dus niet alleen leuk voor je leerlingen, maar ook erg nuttig.

Een veilige, groene speelplaats creëren

Kinderen klimmen en klauteren graag, maar is dat allemaal wel veilig? Deze bezorgdheid steekt in de beginfase begrijpelijkerwijs vaak de kop op. Toch gebeuren op groene speelplaatsen minder ongelukken.

Groene speelplaatsen bieden kinderen de kans om in een beschermde omgeving met risico's om te leren gaan. Kinderen worden overal met gevaren geconfronteerd en leren er daarom maar beter zo vroeg mogelijk mee omgaan. Een speelplaats met toezicht biedt uitstekende leerkansen om met risico's om te gaan. Zo doen kinderen en jongeren de noodzakelijke ervaringen op om zich geestelijk en fysiek te ontplooien.

Volledig risicoloos kan een (grijze of groene) schoolspeelplaats nooit zijn. Maak altijd een risicoanalyse en een goed ontwerp met aanvaardbare risico's:

- Het risico moet voor de kinderen en jongeren duidelijk herkenbaar zijn.
- Het mogelijke letsel moet in verhouding staan tot de speel- of leerwaarde van het risico.
- Er moeten maatregelen worden genomen om bij een ongeluk de gevolgen te beperken (toezicht, EHBO).
- Betrek de veiligheidscoördinator bij grote veranderingen.

Let er ook op of planten of vruchten (licht) giftig zijn of prikken. Weeg op basis van de doelgroep af of je zulke planten (en het risico) toelaat. De klimopbessen bijvoorbeeld zijn licht giftig bij hoge inname en smaken erg bitter. Je kunt dan de onderste helft (tot 150 cm) regelmatig laten snoeien zodat de klimop enkel bloeit op plaatsen waar de leerlingen niet bij kunnen. Zo kun je een ecologisch heel waardevolle plant veilig plaatsen.

Op www.antwerpen.be/ecoscholen vind je een lijst met giftige of gevaarlijke plantensoorten.

Meer tips

Wil je meer tips over schoolgroen ontwerpen, aanleggen, onderhouden en aanleren? Lees dan eens de handleiding 'Vergroenen van de Schoolomgeving' van WWF en Velt.

Een schoolvoorbeeld Groen spelen voor de allerkleinsten

Kleuterschool De Vlinders toverde een deel van haar speelplaats om tot een groen hoekje. Samen met de Spectrumschool Borgerhout plantten de leerkrachten en leerlingen fruitbomen, struiken en gevelgroen. Het grasveld werd herschapen in een natuurrijke en avontuurlijke speelplek waar kleuters leren balanceren op stapstammen en een touwenparcours. De school wil ook (moes) tuinieren in potten en de schoolpoort en de gang met planten opfleuren.

© Kleuterschool De Vlindertuin

3 Hoe EcoSchool worden en blijven?

Waarom EcoSchool worden?

Je mag op beide oren slapen: als EcoSchool sta je er niet alleen voor. De stad Antwerpen biedt je begeleiding en ondersteuning op maat aan. In ruil vragen wij een engagement van de school. Zo werken we samen aan groenere scholen in een leukere stad.

1 | Ondersteuning op maat

De ondersteuning is divers: advies, materiaal, premies, enzovoort.

Bij een eerste deelname als EcoSchool of bij de keuze voor een nieuw thema, komt een eco-adviseur op bezoek. Deze adviseur:

- is jouw contactpersoon;
- geeft je advies op maat;
- overloopt samen met jou de opties;
- helpt je de juiste keuzes maken;
- beantwoordt je vragen;
- brengt je in contact met andere diensten die je kunnen helpen.

Zolang je school deelneemt als EcoSchool kun je altijd bij de ecoadviseur terecht.

2 | Kies het niveau dat bij je past

Bij elk thema kun je kiezen voor twee niveaus. Is jouw school nog een ‘groentje’ of wil ze rustig beginnen, kies dan voor EcoMini. Sta je al wat verder of wil je er ineens grondig werk van maken, dan is EcoMaxi iets voor jou. Hoe hoger het niveau, hoe meer steun je krijgt.

3 | Je krijgt de tijd om alles uit te werken

Je school krijgt twee jaar de tijd om haar engagementen na te komen. Je ecoadviseur gaat na deze termijn samen met jou na of alles gelukt is. Daarna kun je jouw engagement verlengen of kiezen voor een hoger niveau.

4 | Ook vroegere acties komen in aanmerking

Ook als je vroeger al rond vergroening op school werkte, kun je EcoSchool worden en de beloofde ondersteuning krijgen. In ruil onderhoud je de huidige acties en voldoe je aan de randvoorwaarden.

4 Wie kan me helpen?

Waar vind ik extra ondersteuning?

1 | Stadsaanbod

Ontdek het Ecohuis		Lager
Wat?	Een workshop over duurzame keuzes maken: wat zullen leerlingen drinken, waar gaan ze wonen, hoe kunnen ze nog energie besparen, waar houden ze rekening mee als ze boodschappen doen? Een begeleider bespreekt met de leerlingen de voordelen van een ecologische manier van leven.	
Voor wie?	derde graad basisonderwijs	
Aanbod?	De workshop duurt twee uur en kost drie euro per leerling.	
Meer Info?	tel. 03 217 08 11, ecohuis@stad.antwerpen.be , www.antwerpen.be/ecohuis	

Compostmeesters		Lager
Wat?	Compostmeesters leren je alles over hoe en wat je composteert. Ook op jouw school kunnen ze langskomen om leerlingen en personeel wegwijs te maken in de kunst van het composteren.	
Aanbod?	De compostmeester geeft in je klas gratis advies op maat	
Meer Info?	Wil je een compostmeester op bezoek? Contacteer dan het EcoHuis: tel. 03 217 08 11, ecohuis@stad.antwerpen.be , www.antwerpen.be/ecohuis .	

Kinderboerderij		Lager
Wat?	Op de kinderboerderij in Wilrijk leer je meer over natuur, milieu, de dieren op de boerderij en voeding.	
Hoe?	Vul het E-formulier in op www.antwerpen.be > leven > natuur en dieren > dieren > kinderboerderij.	
Meer Info?	tel. 03 828 48 17, www.antwerpen.be	

Opsinjoren		Lager
Zwabber		
Wat?	eenmalige plant- of poetsactie in de wijk	
Voor wie?	jongeren van 6 tot 25 jaar	
Aanbod?	een zwabberpakket	
Prijs?	1 euro per deelnemer	
Duur?	een uur	
Meer Info?	tel. 0800 25 825, opsinjoren@stad.antwerpen.be , www.antwerpen.be/opsinjoren	

Street pic		secundair
Wat?	eenmalige snoei- of schilderopdracht in de wijk	
Voor wie?	Zeven tot tien deelnemers van 13 tot 25 jaar	
Prijs?	10 euro per uur per deelnemer (maximum 200 euro)	
Duur?	minstens twee uur	
Meer Info?	tel. 0800 25 825, opsinjoren@stad.antwerpen.be, www.antwerpen.be/opsinjoren	

Baobab schoolprojecten		secundair
Wat?	Inhoudelijke en financiële ondersteuning voor schoolprojecten die de leerkansen van hun leerlingen vergroten.	
Voor wie?	secundair en basisonderwijs	
Aanbod?	<ul style="list-style-type: none"> • ondersteuning en begeleiding van een projectmedewerker • een subsidie tot 5 000 euro (eenjarig project) of tot 15 000 euro (driejarig project) 	
Hoe?	Dien een voorlopig projectidee in	
Meer Info?	johan.huybrechts@stad.antwerpen.be, www.antwerpen.be/onderwijs	

2 | Extern aanbod: subsidies en ondersteuning

Milieuzorg op School (MOS)	
Wat?	Milieuzorg op School (MOS) geeft ondersteuning, tips en begeleiding bij participatie en educatie rond milieuzorg op school. Als EcoSchool kun je met MOS samenwerken. Wil je een geïntegreerd milieuzorgsysteem op school? Dan zetten we ons samen in om van jouw school een echte groene school te maken.
Voor wie?	secundair en basisonderwijs
Aanbod?	<ul style="list-style-type: none">• handige themamappen met een heleboel tips• hulp van een MOS-begeleider voor een milieubeleid op school• logo's behalen die aantonen dat je met succes aan milieuzorg op school doet
Meer info?	www.milieuzorgopschool.be

Subsidie Natuur op school	
Wat?	subsidie voor meer natuur op school
Voor wie?	Scholen die (willen) meedoen aan MOS.
Aanbod?	een subsidie tot 1 000 euro (80% van de totale kosten) voor de vergroening van de school
Meer info?	elke.hermans@pime.provant.be

Kleur bekennen

Wat?	ondersteuning bij werken rond duurzame ontwikkeling en mondiale vorming
Voor wie?	derde graad basisonderwijs, secundair en hoger onderwijs
Aanbod?	advies op maat, begeleide activiteiten, educatief materiaal, nascholingen voor leerkrachten, financiële ondersteuning, coaching
Meer info?	www.kleurbekennen.be

WWF en Velt - Vergroening van de schoolomgeving

Wat?	Handleidingen waarin je alles te weten komt over de schoolomgeving vergroenen.
Voor wie?	secundair en basisonderwijs
Aanbod?	Een technische handleiding die je bij Velt of het EcoHuis kunt lenen en een werkboek.
Meer info?	www.velt.be > tuin > schooltuin

Landelijke Gilden - De schooltuin

Wat?	Landelijke Gilden helpt scholen moestuintjes opstarten.
Voor wie?	basisonderwijs
Aanbod?	<ul style="list-style-type: none">• didactische en financiële steun• startpakket• tips en advies op maat
Meer info?	<ul style="list-style-type: none">• www.landelijkegilden.be > de tuin in > de schooltuin• snel inschrijven is de boodschap

NMEC De Helix

Wat?	vormingen over verschillende milieuthema's
Voor wie?	leerkrachten, natuurgidsen en ouders
Aanbod?	<ul style="list-style-type: none">• gratis vormingen voor groepen van minstens tien personen rond thema's als natuur en afval• een praktijkgerichte vorming en workshop rond natuur en milieueducatie (op aanvraag)
Prijs?	vervoerskosten en syllabus
Meer info?	<ul style="list-style-type: none">• dehelix@lne.vlaanderen.be, www.lne.be• Eoadviseur (voor scholen die geen tien kandidaten vinden)

De Zoo	
Wat?	Bezoek De Zoo met de klas en krijg educatieve ondersteuning.
Voor wie?	secundair en basisonderwijs
Prijs?	Het Zoobezoek is gratis (Zoovignetten) voor: <ul style="list-style-type: none"> • de derde kleuterklas • het vierde jaar basisonderwijs • OKAN secundair onderwijs en vergelijkbare groepen uit het buitengewoon onderwijs
Hoe?	<ul style="list-style-type: none"> • Reserveer via www.zooantwerpen.be. • Alle informatie over Zoovignetten wordt naar de school gestuurd in de tweede helft van augustus.

Demos	secundair
Wat?	ondersteuning bij het toepassen van MOS
Voor wie?	leerlingen van het secundair onderwijs en hun leerkrachten
Aanbod?	<ul style="list-style-type: none"> • boekje en dvd • demotraject uitwerken
Meer info?	demos@globelink.be , www.greenyourschool.be

Voetzoekers		secundair
Wat?	Met dit project van het WWF leren klassen hun ecologische voetafdruk verkleinen.	
Voor wie?	secundair onderwijs	
Aanbod?	<ul style="list-style-type: none"> • website met meetinstrument en draaiboek • verschillende thema's: ruimte, energie, water, mobiliteit, papier, afval en voeding • projecten indienen en een prijs van maximum 2 500 euro winnen 	
Meer info?	www.voetzoekers.be	

3 | Educatief materiaal

Edutheek EcoHuis

In het EcoHuis kun je gratis educatief materiaal lenen voor een termijn van vier weken. Je betaalt wel een waarborg van 2,5 euro per geleend werk.

Veel educatieve materialen die in deze brochure staan, kun je lenen in de edutheek. Raadpleeg de edutheek op www.antwerpen.be/ecoscholen.

Als je materiaal uit de edutheek wilt lenen, bezoek of contacteer dan het EcoHuis:
 Turnhoutsebaan 139
 2140 Borgerhout
 tel. 03 217 08 11
ecohuis@stad.antwerpen.be

Lespakketten en educatieve spelen

Centrum Informatieve Spelen	
Wat?	Het Centrum Informatieve Spelen begeleidt en verspreidt sensibiliserende spelen rond onder meer milieu en klimaat.
Voor wie?	secundair en basisonderwijs
Hoe?	Je kunt de spelen online, telefonisch of via post of fax bestellen. Je kunt ze ook in de winkel in Leuven (Naamsesteenweg 130) halen. Spelbegeleiding vraag je telefonisch aan.
Meer info?	tel. 016 22 25 17 (algemeen) of 016 29 50 99 (spelbegeleiding), www.spelinfo.be

Buiten Benen, handboek voor natuurvriendelijke spelen	
Wat?	Een boek boordevol kant-en-klare spelen in bos en natuur, weetjes over planten en dieren, originele kooktips en doe-ideeën voor natuurvriendelijke seizoensactiviteiten.
Voor wie?	Iedereen die graag buiten speelt.
Hoe?	lenen bij het Ecohuis of bestellen via www.inverde.be (7 euro)

Compostkoffer

Wat?	spelletjes, wimpels, posters, kijkdoos, loeppotjes, determineerkaarten van bodemdiertjes ... Handig instrument om speels te leren over composteren.
Voor wie?	tweede en derde graad basisonderwijs en secundair onderwijs
Hoe?	lenen bij het EcoHuis

Yggdrasil: Bosspel voor jongeren

Wat?	gezelschapsspel van Vereniging voor Bos in Vlaanderen
Voor wie?	basisonderwijs en eerste en tweede graad secundair onderwijs
Aanbod?	Een vossenspoor voert je door de boeiende wereld van het bos. Avontuurlijke bosgebeurtenissen maken van Yggdrasil een ongemeen spannend spel.
Hoe?	lenen bij het EcoHuis

Het Uilenspel

Wat?	gezelschapsspel van de Vlaamse Gemeenschap en NMEC De Helix
Voor wie?	tweede en derde graad basisonderwijs en eerste en tweede graad secundair onderwijs
Aanbod?	Leer het echte uilenleven kennen.
Hoe?	lenen bij het EcoHuis

Duik eens in een poel

Wat?	werkdossier van het WWF voor leerkrachten
Voor wie?	derde graad basisonderwijs en eerste graad secundair onderwijs
Aanbod?	24 activiteiten die het thema 'poelen' multidisciplinair benaderen. De activiteiten werden opgesteld om het onderwerp stapsgewijs aan de kinderen over te brengen, aangepast aan de schoolkalender en de seizoenen.
Hoe?	lenen bij het EcoHuis

Kleuters boeien met natuureducatie

Kleuters

Wat?	Handleiding voor leerkrachten om aan de slag te gaan in wegbermen en parken.
Voor wie?	kleuteronderwijs
Aanbod?	<ul style="list-style-type: none">• activiteiten voor kleuters• uitleg over fauna en flora en biotopen• vuistregels voor een actieve en speelse belevingstocht.
Hoe?	Lenen bij het EcoHuis

Pim Pompoens Kwartetspel		Basis
Wat?	Kinderen leren spelenderwijs over groenten en de weg die ze afleggen.	
Voor wie?	basisonderwijs	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis	

De ballonvaarder Oscar in de vrije natuur		Basis
Wat?	een speelse verkenning op en rond het veld (cd-rom)	
Voor wie?	tweede en derde kleuterklas en eerste en tweede graad basisonderwijs	
Aanbod?	<ul style="list-style-type: none"> • Interactieve tekenfilm met unieke achtergrondgeluiden en levensechte beelden. • Kinderen leren dieren en planten in de vier seizoenen kennen. 	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis	

Natuurpunt - Biodiversiteit op school		Basis
Wat?	actietips en lespakketten rond biodiversiteit en natuur op school	
Voor wie?	basisonderwijs	
Hoe?	gratis downloaden via www.natuurpunt.be/scholen	

De ballonvaarder Oscar en de geheimen van het bos		Basis
Wat?	een speelse verkenning tussen bomen en varens (cd-rom)	
Voor wie?	tweede en derde kleuterklas en eerste en tweede graad basisonderwijs	
Aanbod?	<ul style="list-style-type: none"> • Interactieve tekenfilm met unieke achtergrondgeluiden en levensechte beelden. • Kinderen leren op een leuke en creatieve manier wat zich in en om het bos afspeelt. 	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis	

Mimi op reis in de boom		Basis
Wat?	een leerzaam avontuur in en rond de boom (cd-rom)	
Voor wie?	tweede en derde kleuterklas en eerste en tweede graad basisonderwijs	
Aanbod?	een leerzaam avontuur over alle vliegende, wriemelende en natuurkundige geheimen van een boom	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis	

De Ark Van Noach		Basis
Wat?	een lespakket bestaande uit een brochure, een kleur- en zoekplaat, een poster en een bladwijzer	
Voor wie?	basisonderwijs	
Aanbod?	Een beschrijving van 35 in- en uitheemse dieren: hun eigenaardigheden, rare gewoontes, karaktertrekken, wat ze leuk vinden of juist helemaal niet, hoe ze slapen en eten ... Kortom, nieuwe dieren leren kennen.	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis	

Verhalende ontwerpen met Rovers in her Biezebos		Basis
Wat?	lespakket van de Vlaamse overheid gebaseerd op het boek van Marc de Bel	
Voor wie?	leerlingen van vier tot tien jaar	
Aanbod?	<ul style="list-style-type: none"> • twintig boekjes om samen met de leerlingen te lezen • een leerkrachtenhandleiding • een cd-rom met tekst, tekeningen en muziek Het lespakket helpt leerkrachten werk maken van Educatie voor Duurzame Ontwikkeling (EDO).	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis of bestellen via www.milieuzorgopschool.be (5 euro)	

Natuurspel		Basis
Wat?	Ontdek en beleef de natuur in je eigen omgeving.	
Voor wie?	leerlingen van zeven tot negen jaar (versie 1) en tien tot twaalf jaar (versie 2)	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis of bestellen via www.spelinfo.be	

Bombybook		Basis
Wat?	educatief pakket over biodiversiteit van Green vzw	
Voor wie?	tweede en derde graad basisonderwijs	
Aanbod?	een boekje en een zakje zadjes van wilde akkerbloemen	
Hoe?	gratis bestellen bij mieke.vandevelde@health.fgov.be , https://portal.health.fgov.be	

Composteren met kinderen		Basis
Wat?	lespakket rond composteren	
Voor wie?	kleuter- en basisonderwijs	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis of bestellen via www.ovam.be	

Composteren is megaslim		Lager
Wat?	cd met het compostlied gezongen door de compostkids	
Voor wie?	basisonderwijs	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis	

Keesje de ringworm		Basis
Wat?	spel van speelgoedproducent HABA	
Voor wie?	kinderen vanaf vier jaar	
Aanbod?	Er bestaat geen tuin zonder composthoop en geen composthoop zonder vlijtige ringwormen. Maar steeds weer worden deze dieren bij hun belangrijke composteerwerk gestoord door de merel, de mol, de spitsmuis en de zon. Kunnen de ringwormen het tegen de rustverstoorders opnemen? Een spel voor twee tot zes spelers.	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis	

Zwem en vlieg mee		Basis
Wat?	Red de waterwezens van de ondergang, een spannend computerspel van de Vlaamse Milieu Maatschappij (VMM).	
Voor wie?	kleuteronderwijs en eerste graad basisonderwijs	
Aanbod?	Het spel 'Zwem en vlieg mee' maakt kinderen van drie tot zeven jaar op een speelse manier vertrouwd met milieusparend gedrag. Floepje speelt de hoofdrol in het milieueducatief pakket van de VMM. Dit computerspel is gebaseerd op de boekjes 'Floepje en het water' en 'Floepje en de lucht'.	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis, gratis downloaden via www.vmm.be , of gratis spelen op www.floepje.be	

Floepjes Regenboog		Basis
Wat?	Spel van VMM; hoort bij de lesbladen water en lucht (zie verder).	
Voor wie?	kinderen vanaf tien jaar	
Aanbod?	Met kaarten leren de kinderen het verschil tussen milieubesparend en milieuvervuilend gedrag.	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis of bestellen via www.vmm.be	

Op een grote paddestoel		Basis
Wat?	kleurrijk geïllustreerd voorleesboek van de Vlaamse overheid	
Voor wie?	kleuteronderwijs en eerste graad basisonderwijs	
Aanbod?	De kinderen maken kennis met de fascinerende zwammenwereld.	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis of bestellen via www.lne.be	

Lesbladen water en lucht		Basis
Wat?	lespakket van de VMM over water en lucht	
Voor wie?	kleuter- en basisonderwijs	
Aanbod?	<p>Floepje, een diertje dat vliegt als een vogel en zwemt als een vis, is de hoofdrolspeler in dit educatieve pakket. Floepje heeft wel schoon water en zuivere lucht nodig. Dit pakket bestaat uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • lesbladen voor de kleuters en de leerlingen van het lager onderwijs • een handleiding voor de leerkracht • video's, posters, een handpop, voorleesboekjes met milieutips, en stickers 	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis of bestellen via www.vmm.be	

Lesbladen water en lucht		secundair
Wat?	lespakket van de VMM over water en lucht	
Voor wie?	secundair onderwijs	
Aanbod?	<ul style="list-style-type: none"> • vier reeksen van lesbladen over de thema's water en lucht • handleidingen voor de leerkracht • video's 'Frans spaart de lucht' en 'Frans en Els sparen water' • het spel 'Floepjes Regenboog' 	
Hoe?	lenen bij het EcoHuis of bestellen via www.vmm.be	

Workshops, voordrachten en voorstellingen

Workshops Green		Basis
Wat?	workshops rond de thema's afval, natuur, water, energie en klimaat	
Duur?	kleuteronderwijs en eerste graad basisonderwijs	
Waar?	in de schoolomgeving	
Prijs?	150 euro (halve dag) of 250 euro (volledige dag)	
Meer info?	tel. 0473 245 045, lien@greenbelgium.org , www.greenbelgium.or	

Workshops Green		secundair
Wat?	workshops rond de thema's afval, duurzame consumptie, duurzame voeding of duurzame ontwikkeling	
Duur?	maximum een dag	
Waar?	in de schoolomgeving	
Prijs?	150 euro (halve dag) of 250 euro (volledige dag)	
Meer info?	tel. 0473 245 045, lien@greenbelgium.org , www.greenbelgium.org	

Educatieve films en documentaires

SOS Klimaat	
Wat?	interviews met klimaatgetuigen over de effecten van klimaatverandering op de polen, in België, in de oceanen, in de plantenwereld
Voor wie?	leerlingen vanaf tien jaar
Hoe?	gratis bestellen via www.wwf.be

Frans spaart de lucht

Wat?	video van de VMM
Voor wie?	tweede en derde graad basisonderwijs en eerste graad secundair onderwijs
Aanbod?	<ul style="list-style-type: none">• De video toont hoe we met zijn allen de lucht vervuilen, en hoe we daar iets aan kunnen doen.• De video maakt deel uit van het pakket 'lesbladen water en lucht' van de VMM.
Hoe?	lenen bij het EcoHuis

Frans en Els sparen water

Wat?	video van de VMM
Voor wie?	tweede en derde graad basisonderwijs en eerste graad secundair onderwijs
Aanbod?	<ul style="list-style-type: none">• De video toont hoe we met zijn allen water gebruiken en vervuilen, en hoe we daar iets aan kunnen doen.• De video maakt deel uit van het pakket 'lesbladen water en lucht' van de VMM.
Hoe?	lenen bij het EcoHuis

4 | Op het web

NME-inventaris Vlaanderen

Met deze inventaris wil de Vlaamse overheid vraag en aanbod op het vlak van natuur- en milieueducatie beter op elkaar afstemmen.

<http://nme.milieuinfo.be>

Springzaad

Zoek je leuke praktijkvoorbeelden, extra tips of gegevens van mensen die kunnen helpen? Kijk dan op de website van deze natuurspeelplaatspioniers.

<http://www.springzaad.nl>
<http://www.springzaad.be>

Velt

Velt heeft een heleboel tips en publicaties over ecologisch tuinieren en schooltuinen. Via de ecozoekertjes vind je extra ondersteuning of materiaal.

<http://www.velt.be>

Zonder is Gezonder

Op deze website vind je milieuvriendelijke oplossingen voor problemen met ongewenste dieren of planten en voor ziekten en plagen. Je vindt er ook een lijst van gedoogde producten.

<http://www.zonderisgezonder.be>

Onze vierkante metertuin

Alle praktische info die je nodig hebt om met een klein moestuintje te starten.

www.onzevierkantemetertuin.nl
www.onzeschooltuin.be
www.onzekleutertuin.be

5 | Publicaties

Vrij spel voor natuur en kinderen

Wat?

Dit boek geeft tal van tips over en voorbeelden van avontuurlijke natuurspeelplaatsen. Een aanrader voor elke school die wil vergroenen!

Hoe?

lenen bij het EcoHuis

Speelnatuur in de stad: hoe maak je dat?

Wat?	Dit boek legt uit wat natuurlijke speelplekken zijn, waarmee je rekening moet houden, en welke stappen je moet volgen.
Hoe?	lenen bij het EcoHuis

Een tuin voor de hele familie

Wat?	Dit boek gaat over boomhutten, tuinspelletjes, water, dieren en planten die geschikt zijn voor kinderhanden -en voeten.
Hoe?	lenen bij het EcoHuis

Jeugd bij bosjes

Wat?	Deen inspiratievol boek voor groene speelruimte van Steunpunt Jeugd
Aanbod?	<ul style="list-style-type: none">• ideeën om speelgroen aan te leggen en in te richten• speelgroen ontwikkelen planmatig aanpakken• praktijkvoorbeelden van enkele realisaties en plan(t)processen• concrete argumenten om je gemeentebestuur te overtuigen om mee te helpen
Hoe?	lenen bij het EcoHuis

EcoSchool zijn heeft een heleboel voordelen, maar hoe gaat het in zijn werk?
Dit boekje geeft uitleg hoe je eraan kunt werken en wie je daarbij kan helpen.

Er bestaan infoboekjes over:

- energie
- afval en duurzame materialen
- duurzame voeding
- natuur
- water

